

AZ IRLANDI ÚJ FÖLDTÖRVÉNY.

Az angol képviselőház a minap — július hó 21-én — törvényjavaslatot szavazott meg az irlandi földbirtokviszonyok javítására, a mivel egy régi nehéz kérdést akarnak az angolok véglegesen megoldani.

Az irlandi kérdés, mely századok óta magára vonta a világ figyelmét, az agrár-szocializmusnak egyik sajátságos jelensége. Nem lesz érdektelen a most folyó törvényalkotást és majd az annak nyomán végbemenő változásokat figyelemmel kísérni; de szükséges hozzá a helyzet fejleményeit — noha nagyobb részét közismeretű tények — röviden felsorolni.

Midőn az angol hódítók — legutóbb III. Vilmos király a XVII. század végén — az irlandi földbirtok túlnyomó részét híveik közt szétosztották, ezek csak jövedelmi forrásul tekintették a birtokot, de a föld népével nem sokat törődtek. A magyar gazdaságtörténelemben is ismert »*abszentizmus*« meghozta a maga rossz gyümölcseit. A földesúr maga nem foglalkozott a gazdasággal, nem törődött a gazdálkodás javításával; birtokától távol — Angolországban, vagy még távolabb — lakva, ott költötte el jövedelmét, és semmit sem áldozott gazdasági befektetésekre. Nem látva a bérlők életküzdélmeit, nem érdeklődött a szociális viszonyok iránt. Sőt kényelem és a jövedelem biztossága szempontjából a nagy földesurak egy-két főbérlőnek adták ki birtokukat.

A nagybirtoki gazdálkodás — olyan például, mint Magyarországon szokásos — Irlandban ismeretlen. Olyan gazda, a ki csak ezer holdon is gazdálkodik — akár a sajátján, akár bérelt földön — Irlandban nagyon kevés akad. Hanem a főbérlő apró parcellákra osztotta a birtokot és úgy adta bérbe a föld-

műves családoknak. Nem volt ritka eset, hogy a főbérlő sem akart maga a földművesekkel vesződni, hanem több alvállalkozó közt osztotta szét a bérletet s így a földművesek több kézen át megdrágítva jutottak a földhöz.

A népesség szaporodásával mindig több és több ember ajánlkozott a földek bérbe vételére és így ezek maguk verték fel kínálgatásukkal a haszonbért. Ugyanaz a jelenség volt ez, a mi nálunk végbement a legutóbbi ötven év alatt a feles kukoriczaföldekkel, hogy t. i. a mindig nagyobb és nagyobb számban jelentkező felesek nagyobb ajánlattal igyekeztek egymás elől elszerezni a földet; és így lett a feles földből harmados, negyedes, majd még külön terménybeli szolgáltatást vagy munkát is ráigértek egymásra.

Minthogy Irlandban részint természeti, részint politikai okokból az ipar és más kereseti ágak keveset fejlődtek, a gazdálkodást pedig talajjavítások és egyéb befektetések nem igen termékenyítették: a nép életmódja igen alacsony színvonalra süllyedt. És mikor ebben a szűk életmódban sem bírta már a föld Irland lakosságát táplálni, megindult a kivándorlás, mely a XIX. században több millió embert vitt el onnét, nagyobb-részt Amerikába.

Oly nagy mértékű volt az elszegényedés, hogy 1838-ban törvényt kellett hozni a szegények kötelező eltartásáról. A földesúr, hogy ez a teher rá ne nehezdedjék, igyekezett a szegényebb bérlőkön túladni és a ki a haszonbérrel huzamosabb ideje hátralékban maradt, azt sokan felmondás nélkül eltávolították a birtokról.

Voltak évek a múlt század derekán, a mikor a tömeges elmozdítás százezer családot tett földönfutóvá. Növelte a nyomort a burgonya-rothadás, mely 1845-ben és 1846-ban a termés nagy részét elpusztította és a népet fő élelmi szerétől megfosztotta.

Az ily tömeges nyomornál szokásos segítő akció bőkezűen jelentkezett: milliókra menő könyöradomány gyűlt össze az angol közönségtől, a kormány pedig nagy terjedelmű inségmunkával és a szegények segélyezésével igyekezett az inséget enyhíteni.

Gyökeres segítséget mindez nem hozván, az irlandi bérlők a 40-es években többféle ligát és más nyilvános és titkos szövetségeket alakítottak, hogy helyzetük javítását kivívják. A szövetkezésnek erőt adott az a társadalmi köztudat, hogy

a fennálló birtokviszonyok között nem élhet meg a nép az országában, hanem csak olyan jogrend mellett boldogulhat, mely a bérlők existenciáját függetlenné teszi a földesúr önkényétől. E függetlenítés alatt nem azt kell érteni, a mire nálunk például a jobbágyvilág reformátorai törekedtek, hogy t. i. a jobbágy személyi szabadsághoz jusson, szülőföldjéről tetszése szerint bárhova költözködhessenek, joga legyen saját maga részére birtokot szerezni stb. Irlandban a földműves személyes szabadságát jogintézmények ebben az időben nem korlátozták, hanem a gazdasági viszonyok súlya nem engedte a nép gazdasági erejének kellő kifejtését. A kik tehát e gazdasági viszonyok változtatására törekedtek, azok a földesurak rendelkező jogát akarták korlátozni tulajdon birtokuk hasznosításában.

Ezt a célt más- és másféle módon igyekeztek elérni: a vérmesebbek a föld kisajátításának szükségét hirdették, azzal, hogy Irland földje csak az irlandi népé lehet, még pedig az egész nemzet összességéé, nem pedig egyes néposztályoké. Ez kollektivista program, melynek már 1847-ben igen sok híve volt az irlandi bérlők sorában.

A mérsékeltebbek beérték oly követelésekkel, melyektől a bérleti viszonyok tűrhetővé tételét és a bérlők existenciájának némi biztosítását remélték. Az 1850-ben alakult bérlők ligája ezeket a követeléseket három pontba foglalta, úgymint:

1. hogy a mely bérlő pontosan fizeti a haszonbért, azt ne legyen szabad a bérletből kimozdítani, se a bérletet a földesúr fel ne mondhassa neki;

2. a haszonbéri összeg méltányos legyen, ne legyen kitéve a bérlők mód feletti versenyének;

3. a ki bérlő minőségben gazdálkodik egy birtokon, az a további bérletre való igényét jogosítva legyen el is adni. A liga ezeket a követeléseket a 3 F elnevezése alatt (fixity of tenure, fair rent, free sale) használta fel agitálása terjesztésére, még pedig oly sikerrel, hogy az angol törvényhozó testület mikor az irlandi kérdés rendezésére gondolt, nem vonhatta ki magát e kívánalmak teljesítése alól. Ez természetesen nem volt másképp lehetséges, mint a földesurak tulajdonjogának oly mértékű korlátozásával, a mi az európai általános jogrendtől idegen.

Mielőtt erre a lépésre határozta volna el magát az angol törvényhozás, előbb még kísérletet tett arra nézve, lehetne-e és nem volna-e jobb az irlandi bérlőket tulajdonosává tenni annak a földnek, a melyen kiki gazdálkodik.

Az 1869. évi törvény a protestáns egyháznak Irlandban fekvő javait örök áron való megvételre kínálta a bérlőknek, oly módon, hogy a vevő a vételárnak egynegyed részét tartozik azonnal lefizetni, háromnegyed részét pedig az állam hitelezi neki 32 évi törlesztésre 4% kamatra.

E törvény folytán 6057 bérlő jutott földtulajdonhoz. A tulajdonosokká váló bérlőket ez a változás kielégítette ugyan a helyzetükkel, de mivel Irlandban fél millió a gazdaságok száma, mely bérlők kezén volt, ez a kísérlet nem sokat lendített az egész ország agrárviszonyain.

A törvényhozás nem térhetett ki tehát a bérleti viszonyok javításának feladata felől.

Ezt akarta elérni az 1870. évi törvény, mely kimondta, hogy annak a bérlőnek, a ki bérletétől megválik, köteles a földesúr a birtokon emelt épület és az ott eszközölt talajjavítás értékét megtéríteni; kimondta a törvény még azt is, hogy ha a földesúr felmond a köteleességtudó bérlőnek, vagy ez maga elmegy a túlságos béremelés miatt, akkor még a foglalkozás megzavarása címén is kártérítéssel tartozik neki a földesúr. A kártérítés összegét a bíróság állapítja meg a bérlet nagyságához képest. A hol az évi bérösszeg nem haladta az évi 10 fontot, ott a kárpótló összeg az évi bér hétszereséig mehetett; nagyobb bérleteknél a kárpótló összeg az évi bérnek kevesebb-szerese volt, de semmi esetre se mehetett túl ez a kárpótlás 250 font sterlingen.

Ez a törvény mindenestre tetemesen korlátozta a földesúr szabad rendelkezés jogát, és megerősítette a bérlők helyzetét, de oly alakba volt öltöztetve, mintha a két fél szerződési szabadságát nem szorítaná meg.

A mellett ez a törvény is elő akarta mozdítani a kis- és középtulajdon birtokok létrejövetelét, a mennyiben annak a földművesnek, a ki örök áron földet vesz s a vételár $\frac{1}{3}$ -át lefizeti, a $\frac{2}{3}$ -át az állam hitelezi $3\frac{1}{2}\%$ -os kamattal 35 évi törlesztésre.

De ennek a törvénynek a kedvezményéből csupán 877 bérlő vett tulajdonbirtokot, mert kevésnek volt annyi pénze, hogy a vételár $\frac{1}{3}$ -ad részét kifizesse, s a vételárok is általában magasak voltak.

Az 1870-iki törvény biztosabbá tette a bérlő helyzetét, mert a földesúr nem egykönnyen határozta el magát a bérlő elmozdítására. De a 70-es évek vége felé a gabona-árak hanyatlása folytán a bérlők mindinkább sokallották a haszonbéri

összeget és a bérlő ligák a második F. pont (fair rent) megvalósítását sürgették. Újabb ligák alakultak a végből, hogy a mely birtokot azért hagyott el a bérlő, mert nem akart vagy nem tudott eleget tenni a földesúr túlzott béremelésének, vagy mert a régi haszonbéri összeg mellett sem tudott rajta megélni, azt a ligának egy tagja se vegye haszonbérbe.

Az irlandi agrárkérdés folyton ébren tartotta a közvéleményt. A parlamenti bizottságok, melyek e kérdést vizsgálták és tanulmányozták a korábbi agrárkövetelés (a 3. F. pont) teljesítését ajánlották. Az 1881. évi földtörvény teljesítette is ezt, de akkorra az irlandi agitáció már messzebb ment ezeknél a követeléseknél és politikai önkormányzaton kívül — a mire ez az ismertetés nem terjed ki — a föld tulajdonjogát kívánta az irlandi földművesek számára.

Az 1881. évi törvény külön bizottságot és bíróságot szervezett, mely a bérlő kívánságára revízió alá vette a haszonbérek nagyságát és 15 évre — 1881-től 1896-ig terjedő hatálylallyal — méltányosan állapította meg. Ez az úgynevezett „*first term rent*” átlagosan 18%-kal mérsékelte az akkori haszonbéri összeget. 1896-tól további 15 évre újabb revíziónak volt helye (*second term rent*) a mi körülbelül ugyanannyi újabb mérséklést jelentett.

Ez már a földesúri tulajdonjognak egészen nyílt korlátozása.

Mivel az 1881. évi földtörvény kedvezményét csak a pontosan fizető bérlők vehették igénybe, a bérlőknek egyharmad része azonban — épen a kisebb birtokokon gazdálkodók — hátralékban voltak a haszonbérrel, 1882-ben már újabb törvényt alkotott a parlament, mely szerint a 30 fontot meg nem haladó haszonbéri hátralék felét az állam kifizeti, a másik felét a földesúr tartozik elengedni. E törvény alapján 126,882 bérlő összesen 1.820,586 font sterling tartozástól szabadult meg.

A haszonbéri összeg bírói megállapítása kizárta azt a régebbi módszert, hogy a földesúr egy-két főbérlőnek adja ki birtokát s ezek adják esetleg több kézen át tovább a földműveseknek haszonbérbe. Hanem ettől fogva birtokfelügyelőt (agent) alkalmazott a földesúr, a ki a parcellák bérbeadásáról gondoskodott és a haszonbéri összeget beszedte.

A fáradhatatlan irlandi agitáció folytán most már a törvényhozás nem állhatott meg a bérleti viszonyok olyatén rendezésénél, a mi 30 év előtt kielégítette volna a föld népét,

hanem arra is kellett törekednie, hogy a bérlők szép szerével hozzájuthassanak a föld tulajdonjogához. Ezt a törekvést előmozdította az a körülmény, hogy a haszonbérek csökkenése, a bérlő-ligák erős összetartása a földesurak kívánalmái ellen, a népnek állandó elégedetlensége és időnkinti zendülései nem tették már kívánatossá az irlandi földbirtok megtartását és a legtöbb földesúr szívesen fölcserélte irlandi birtokát más állandó kamatozású tőke elhelyezéssel.

Ily körülmények közt jött létre az 1885. évi törvény, mely kimondta, hogy az állam kölcsön adja a bérlőknek az általuk megvett földnek az egész vételárát $3\frac{1}{2}$ -os kamatra 49 évi törlesztésre, továbbá, hogy a föld vételára nem lesz többé mint eddigelé volt 23-szorosa a haszonbérnek, hanem csak 17-szerese. Mivel pedig most a haszonbéri összegek is országszerte sokfelé már redukálva voltak, a földművesek most sokkal olcsóbban juthattak a földvételhez. Tényleg e törvény hatása alatt három év alatt többen vásároltak földbirtokot, mint a megelőző 16 év alatt, a mióta t. i. ez a folyamat tart, hogy a bérlők tulajdon földhöz jussanak.

A birtokok vételárának kifizetésére a törvényhozás 1885-ben és 1886-ban 5—5 millió font sterlinget bocsátott a kormány rendelkezésére, mely ezeket az összegeket külön alap gyanánt kezeli.

Míg tehát egyfelől a bérleti feltételek állandóan javulnak, másfelől egyre szaporodik azoknak a száma, a kik bérlőkből a föld tulajdonosaivá válnak, ami az irlandi földbirtok-viszonyokat gyökeresen átalakítja. Hány bérlőnek ment át vétel útján tulajdonába a földbirtok az 1869. év óta 1900. évi márczius hó végéig, azt a következő szám adatok mutatják:*

az 1869. évi földtörvény alapján	6,057
» 1870. »	» 877
» 1881. »	» 731
» 1885 és 1888. »	» 23,368
» 1891. évi földtörvény alapján	29,208
	<hr/>
Összesen	62,241

A földek vételárának kifizetésére a kormány mindössze 21,182,268 font sterlinget adott kölcsön az irlandi földműve-

* A „Neue Zeit” 1902-iki évfolyamának 19. számában (584. 1.) közölt adatok alapján.

seknek, tehát a földvásárló alapot még távolról sem merítette ki.

Ezen az úton az irlandi gazdaságoknak közel $\frac{1}{8}$ része gazdát cserélt. Az új gazdák — a volt bérlők — igen pontosan fizetik a törlesztési részleteket, a mi biztató jel arra, hogy a megkezdett módon a birtokviszonyokat akár teljesen is át lehessen alakítania.

Ezt tűzte ki czélul az a törvényjavaslat, melyet a minap fogadott el az angol parlament alsóháza. Ez a javaslat ugyanis az irlandi mezei birtok túlnyomó részét a mai bérlők tulajdonába akarja juttatni.

E végből az állam megvásárolja a földesurak földbirtokát, hogy örök áron eladhassa a mostani bérlőknek. A vételárat, a miért a bérlő földet kapja, a mai haszonbér alapján számítják ki, még pedig tekintettel arra, volt-e már és mennyire a a bérösszeg redukálva, a mai haszonbérből leütnek 10—40%-ot, a megmaradt összeget pedig 3,25%-kal tőkésítik. Ez az eladási ár, a miért a bérlőnek a birtokot az állam odaadja.

A földesúr nagyobb vételárat kap, mint a mennyit a bérlő fizet az államnak, még pedig 5—15%-kal nagyobbat, hogy a számításbeli újabb bérleszállítás valamennyire kiegyenlítést nyerjen. Minél kisebb a birtok, aránylag annál nagyobb ez a vetelári pótlék, a mit tisztán az állam fizet. Ekkép a földesúr a mai évi bérösszegnek 20—32-szeresét kapja vételár fejében.

A földbirtok összevásárlása 15 évre van tervezve. Az összes vételár, a mit az állam kifizet, számítás szerint 102 millió font sterlingre fog rúgni, az eladási ár pedig 90 millióra; a 12 milliónyi különbség az állami hozzájárulás. De azt remélik, hogy ebből sok megtérül azon a réven, hogy az állam rendőrségi, közigazgatási és bírósági költségei tetemesen csökkenni fognak Irlandban.

A vevők a föld vételárát $68\frac{1}{2}$ év alatt törlesztik le az államnak, mely a kölcsönért $2\frac{3}{4}$ %-os kamatot szed tőlük; ugyanennyit fizet ez is azon államadóssági kötvények után, melyeket ez ügylet végrehajtásához szükséges tőke beszerzése végett kibocsát. Ekkép az angol állam a maga jó hitelét átengedi a földet vásárló irlandi bérlőknek, hogy a földet, a melyen gazdálkodnak tulajdonukba juttassa.

A sűrű népességű vidékeken, a hol túlságosan elaprózódott parcellákon gazdálkodnak a bérlők, a gazdaságok összehúzását és nagyobbítását igyekeznek a törvényjavaslat előmozdítani

és a népesség egyrészét külön állami kedvezményekkel ipari foglalkozásra terelni.

Gazdasági munkások telepítésére, hogy önálló gazdák váljanak belőlük, nem terjed ki a javaslat. Sok a bérlő család a föld területéhez képest, azokat akarják kielégíteni. Hogy minél több család megélhessen lehető jó módban Irland földjén, a dublini kormány évek óta buzgólkodik azon, hogy a gazdasági ismereteket terjeszsze és a gazdálkodást belterjesebbé, jövedelmezőbbé tegye.

Ilyen módon a 35 évvel ezelőtt megindult agrár-törvényhozás elérkezett ahhoz az állapothoz, a mi az irlandi földművesek szeme előtt végső vágyuk gyanánt lebegett. Ők lesznek most már a föld urai.

Ugyanaz a törekvés, ugyanaz a folyamat ez, a mi az európai kontinensen imitt-amott a XVIII. század végén, legnagyobbbrészt azonban a XIX. század első felében a jobbágy-ság felszabadításával végbement. Csak a személyi lekötöttségben volt eltérés. Ebben a tekintetben az ír paraszt szabad volt, de a gazdasági helyzet jobban lekötötte őt, mint emitt a jobbágyot.

Parnell sokszor hivatkozott a poroszországi jobbágy-felszabadításra, s ilyet óhajtott Irland népe számára is. A porosz jobbágy felszabadítása — mint tudjuk — abban állott, hogy tulajdonul kapta a birtokában volt úrbéri földnek $\frac{1}{3}$ — $\frac{2}{3}$ részét, de 25-szörösét kellett érte tőkében lefizetnie annak az összegnek, a mennyit addigi pénz- vagy terménybeli kötelezettsége kített, s azonfölül elveszítette igényét arra is, hogy a földesúr építse fel és tatarozza a házát, adjon neki faizási és legeltetési jogot, segítse vetőmaggal, marhával és élelemmel rossz termés vagy állati elhullás esetén s fizesse helyette ínséges évben az adót. Ennyit az irlandi földműves is elér most.

De nem állhatjuk meg, hogy ne vessünk egy pillantást a magyarországi jobbágy-fölszabadításra. Itt t. i. minden viszontszolgálat nélkül örök tulajdonul kapták azt a földet, melyen jobbágyi minőségükben gazdálkodtak. A földesuraknak az állam adott kárpótlást. A kárpótlás csak annyiban terhelte a jobbágyat, a mily arányban viselte a közadókat. Ha van Magyarországnak erős paraszt osztálya, azt főkép ennek az agrár-törvénynek köszönheti, mely humánus gondoskodás dolgában fölötte áll úgy a porosz törvénynek, mint a mai angol földtörvény alkotásnak.

De a mint mi 40 év leforgásával oda jutottunk, hogy a kisgazdák és a földműves munkások kereseti viszonyai megromlottak és életfenntartásuk annyira megnehezült, úgy ott is — még hamarabb — be fog következni a munkáskérdés. Mert az irlandi bérlő semmivel sem jobb az ő cselédjéhez, mint az angol földesúr volt a bérlőihez. Akkor másfajta irlandi kérdés lesz, de az legalább ment lesz a felekezeti villongástól.

Szántó Menyhért.